

go je to bilo u staro vrijeme, kada su vrhunski hrvatski filolozi još bili integrirani u svoju kulturnu sredinu. Priznavala se silna učenost tih novih filologa, ali se zadržavala i pomalo ironična rezerva prema onim njihovim zahtjevima koji su prelazili granice jezične normalnosti, kako se ona osjećala. Preko te granice nisu bili spremni da slijede te čudake, što su koji put bili tako nerazumni. Filolozi Maretićeve škole svojim su se nesnošljivim ciceronijanzmom bili duboko otudili od obrazovane i kulturne sredine.

Koliko god ove primjedbe moraju ostati nepotpune, one po našem mišljenju pokazuju dovoljno jasno koliko je velika važnost Vuka Stefanovića Karadžića za razvoj hrvatskoga književnog jezika. Iz njih se razabire i to da je uloga koju je on u tom sklopu odigrao bila jedna u prvoj polovici 19. stoljeća, a sasvim druga pred njegov kraj. Vidi se da se ta uloga može valjano razumjeti i prikazati samo ako se smjesti u vlastitu povijest hrvatskoga književnoga jezika i kada se ta povijest ne miješa i ne poistovječuje s povijesti srpskoga književnog jezika, u kojoj je Karadžićeva uloga još znatnija, pa čak i temeljna. Bila je u njoj svakako bitno drukčija.

Osoba Vuka Stefanovića Karadžića, njegovo djelo i njegov utjecaj osobito su važan i zanimljiv predmet proučavanja. Tu se na živom primjeru spoznaje kako se povijest hrvatskoga književnoga jezika ne može odvojiti od povijesti srpskoga. Pokazuje se, međutim, i to da te dvije povijesti treba uvijek razlikovati, ako se hoće razumjeti. Treba ih razlikovati i tamo gdje su najuže povezane

S a ž e t a k

Radoslav Katičić, Sveučilište u Beču

UDK 808.62:800.853 (091), izvorni znanstveni članak, primljen za tisak 13. listopada 1987.

V. S. Karadžić and the Croatian Literary Language

The author presents the place that V. S. Karadžić had in the history of the Croatian literary language. Being the reformer of the Serbian literary language, V. S. Karadžić influenced the standardization of the Croatian literary language, but he was only one among several scholars, some of whom contributed to it much earlier and much more than he did.

IZ BLISKE PROŠLOSTI NAŠEGA JEZIKA (II)

Stjepan Babić

Prikazujući u prošlom broju Jezika marksistička gledišta o hrvatskom i srpskom književnom jeziku u neposrednoj prošlosti, nisam spomenuo predgovor Hrvatske naklade u knjizi Ive Frola *Kako ćeš pravilno pisati* jer je odlomak toga predgovora već objavljen u Jeziku¹ pa sam smatrao da je to gledište već poznato. Međutim listajući časopis Izraz našao sam na oglas kojim Hrvatska naklada oglašava Frolovu knjigu u kojem se izričito spominje hrvatski književni jezik, a zatim i članak koji opravdava taj naziv. Kako je i jedno i drugo zanimljivo u prikazu marksističkih misli o hrvatskom i srpskom književnom jeziku,

¹ Lingvističko određenje hrvatskoga književnog jezika. Jezik, XVIII, str. 129. i 130.

...donosimo članak iz Izraza. Da bi bilo jasno što je bila Hrvatska naklada i časopis Izraz, dajemo dvaju podataka iz knjige Mladena Ivekovića Hrvatska lijeva inteligencija:

„Druga knjižara, 'Kultura', bila je osnovana 1939. godine (u Masarikovoj ulici), i po direktnoj inicijativi Agitpropa CK KPH. Vodenje knjižare bilo je povjereno *Vandi Novozelj*. Bilo je to doba kad je Partija već ovladala Hrvatskom nakladom i kad je Agitprop CK KPH neposredno rukovodio čitavim nizom inicijativa i pozicija na kulturnom, publicističkom i izdavačkom planu.” (Str. 215).

„Na četvrtoj godišnjoj skupštini Hrvatske naklade 31. III 1940. izabrano je novo ravnateljstvo Hrvatske naklade i novi redakcijski odbor 'Izraza'. Hrvatska naklada, sa svojim časopisom 'Izraz', prešla je potpuno pod kontrolu CK KPH i njegovog Agitpropa, dok su u uprave zadruga ispali ljudi koji su se kritički i kritizerski odnosili prema partijskoj politici u tom razdoblju. Ova moćna zadružna organizacija i 'Izraz' predstavljali su izvanredno važnu poziciju Partije među hrvatskom inteligencijom, pa, dakle, i poziciju revolucionarnog radničkog pokreta u predvečerje fašističke invazije zemlje. U ravnateljstvo Hrvatske naklade izabrani su: ... dr Vladimir Bakarić... Dr Vladimir Bakarić, kao član CK KPH, bio je pred Partijom odgovoran za rad zadruga i 'Izraza’.” (Str. 213.)

U oglasu kojim Hrvatska naklada oglašava Frolovu knjigu piše:

„U ovoj knjizi prof. Frol je na jednostavan i praktičan način objasnio osnovne gramatičke pojmove i ujedno pružio samoucima najvažnije upute o pravilnom pisanju hrvatskim književnim jezikom. Praktične vježbe olakšat će svakom radniku i seljaku, da popravlja svoje pogreške u pisanju i da provjeri stečeno znanje.”²

Da bi se razumjelo što je autore potaklo na osvrte, donosimo sporni odlomak izdavačeva predgovora Frolovoj knjizi:

„Na koncu još jedna primjedba. Srpski i hrvatski književni jezik nesumnjivo su upravo neobično srodni, bliski. U narodu nije uvijek lako ustanoviti gdje prestaje hrvatski, a gdje počinje srpski jezik, a to nije moglo ostati bez utjecaja na ta dva književna jezika. Pa ipak to nije jedan, istovjetan jezik, kao što to lako može ustanoviti svatko, tko pažljivije usporedi njihove gramatike, pravopise i jezična blaga. Koliko je god jasno, da treba s u z b i j a t i svaki pokušaj da se u m j e t n o. nasilno produbljuju razlike između ta dva bratska jezika, toliko bi opet bilo pogrešno pokušati nasilno, umjetno izbrisati svaku razliku između njih i stvarati neki umjetni srpsko-hrvatski književni jezik. Naši radnici, koji se po prirodi svog socijalnog i ekonomskog položaja moraju kretati po čitavom području Jugoslavije, često su skloni u p r a k s i izmiješati sve elemente jednog i drugog jezika i, prema tome, govoriti i pisati nekim jezikom, koji predstavlja neku umjetnu, a ne prirodnu smjesu jednog i drugog književnog jezika. Ova knjižica treba poslužiti, da se toga oslobode, da se naviknu pravilno pisati svojim vlastitim narodnim jezikom. Takvo pisanje, razumije se, nije i ne smije biti vezano ni sa kakvim šovinističkim osjećajem, pa će prema tome biti daleko i od svake pomisli, da se na taj način stvara neki jaz između dva bratska naroda, kao što to nastoje postići neki reakcionarni elementi i u hrvatskom i u srpskom narodu.”³

Članak koji to gledište obrazlaže i brani objavljen je u rubrici *Listajući listove i časopise* i nije potpisan pa se stoga može smatrati uredničkim gledištem. Evo toga članka u cijelosti:

² God. II, br. 9, rujan 1940, treća omotna strana.

³ Ivo Frol, n. dj., Hrvatska naklada, Zagreb, 1940, str. 6. Isticanja izdavačeva.

U „Srpskom Književnom Glasniku” od 1. rujna o. g. napisao je g. B. K. (Božidar Kovačević?) osvrt na Frolovu gramatičku i pravopisnu uputu, koja je izišla u izdanju „Hrvatske Naklade”. Ustvari, ovo i nije osvrt na samu gramatiku nego na u v o d u tu gramatiku. B. K. kaže: „Ova knjižica... bila bi korisna da – zbog konjunktive – njen pisac nije sve-sno uneo netačna tvrđenja, što nimalo nije lepo ni od njegove strane, ni od izdavača „Hrvatske Naklade”. Zatim, B. K. citira pasus o tome, da su hrvatski i srpski književni jezik dva neobično srodna, bliska jezika, nazivajući taj pasus „licemernim rečenicama”, pa onda završava: „Mi razumemo i žalimo pisca i „izdavača” što u onom slovačkom jadu nije smeo da zauzme hrabriji stav, ali mislimo da je ipak mogao imati hrabrosti da svoja uputstva napiše bez gornjih navoda. – Postoji, doista, jedan hrvatski jezik koji se razlikuje od srpskoga, to je jezik onih purgara, kojih roditelji nisu govorili ni štokavski, ni čakavski, ni kajkavski. Ali ostali Srbi i Hrvati govore jednim jezikom. – Ma koliko inače stručna i korisna, ova knjižica nimalo nije u skladu sa linijom „Izraza” i drugih izdanja „Hrvatske Naklade”. –

U sarajevskom „Pregledu” (za august-septembar) osvrnuo se na istu knjižicu neki anonimni recenzent (J. Kršić?), citirajući opet isti pasus, navodeći da je taj pasus unesen „valjda zato da bar formalno ostane sit i vuk šovinizma” i završavajući ovakvim mudrovanjem: „Tako je, eto, jednim političkim dekretom zbrisan srpskohrvatski književni jezik, i sada nas neće iznenaditi ako se uskoro pojavi na zagrebačkom knjižarskom tržištu kakva diferencijalna gramatika koja će, sasvim dobronamerno, Hrvatima tumačiti srpski, a Srbima hrvatski jezik.”

Djeluje savršeno komično, kada B. K. (i ostala gospoda oko S. K. G.?) dijele izdavačima Frolove pravopisne upute lekcije o konjunkturizmu, o licemjernosti, o „hrabrom stavu” i slično, a isto tako i kada im anonimus iz „Pregleda” predbacuje politiku „da bude vuk (šovinizma) sit i koza cijela”. Djeluje upravo groteskno, kad se B. K. zabrine za liniju „Izraza” i „Hrvatske Naklade” i njenu dosljednost. Pa ako smo se zaustavili na ovim mudrovanjima g. B. K. i anonimusa, to činimo samo zato, da markiramo sve izrazitiji velikosrpski stav uredništva „S. K. G.” i, u najmanju ruku, stoprocentno smušenjaštvo uredništva „Pregleda” koje je – uzgred rečeno – štampalo u istom broju svoga časopisa jedan savršeno zloban napadaj na A. Cesarca (zbog njegove drame o Kvaterniku), – valjda također u brizi za čistoću Cesarčeve linije. Činimo to i zato, da pokažemo, kao ta gospoda za volju svojoj „konceptiji” hoće da izbrišu sasvim očigledne i neosporne razlike koje postoje između srpskog i hrvatskog k n j i ž e v n o g jezika, a koje se mogu objasniti samim faktičnim razvojem srpskog i hrvatskog naroda. Činimo to zato, da pokažemo kako ta gospoda nikako ne mogu shvatiti, da put b r a t s k o j saradnji dvaju i više naroda ne vodi preko n a s i l n o g gušenja razlika koje između njih faktično postoje nego, obratno, samo putem p r i z n a v a n j a tih razlika i putem davanja potpune slobode tim narodima da prožive po svojoj volji, te da svaki drugi put baš i jeste put, kojim se hrane šovinizmi na j e d n o j i n a d r u g o j strani. Napokon, što se tiče našeg veleučenog g. B. K., za nje-ga – usprkos njegovoj pjesničkoj slavi, – moramo utvrditi i to, da baš nije pažljivo promislilo što će napisati. Inače mu se ne bi moglo dogoditi, da tvrdi, da je posebni (za razliku od srpskog) hrvatski jezik samo jezik onih „purgara”, kojih roditelji nisu govorili ni štokavski ni čakavski ni kajkavski. Jer će svakome biti jasno, da g. B. K. uopće zaboravlja da se tu vodi diskusija oko k n j i ž e v n o g j e z i k a, a ako počemo od n a r o d n o g a jezika t. j. od narječja, kojima se govori u narodu u pojedinim krajevima, onda će nam valj-

da i njegova veleučjenost dozvoliti, da je razlika između kajkavštine ili čakavštine na jednoj i srbijanske ili vojvodanske štokavštine daleko veća nego što je razlika npr. između pučkoga govora oko Pirota i Vranje i onoga oko Sofije, pa je zato zaista čudnovata njegova tvrdnja, da „ostali Srbi i Hrvati govore jednim jezikom”.

A što se tiče šovinizma, dopustit će nam g. B. K. još jednu primjedbu: ne miriše li pokušaj uskršavanja „slavonstva” (vrlo oprezan, uostalom) – u članku o Kraljevićevom „Slavoncu” – isto onako na šovinizam, kao i neki pokušaji uskršavanja „dalmatinizma”? I ne sjećaju li nas takvi pokušaji na unioniste (Kraljević) i dalmatinske „zemljake” – autonomiste (Ljubiša–Danilo) iz davno prošlih carskih i kraljevskih vremena?⁴

S a ž e t a k

Stjepan Babić, Filozofski fakultet, Zagreb
UDK 808.62:800.853(091), stručni članak, primljen za tisak 4. studenoga 1987.

From the Recent Past of Our Language (II)

Analyzing the appellation Croatian or Serbian (Standard) Language, the author lists several documents from the recent past of Marxist and Communist orientation. These documents reveal that such Party leader as M. Pijade, J. Broz Tito, V. Bakarić and others recognized the distinctness of these languages, calling one of them Croatian – the other Serbian.

⁴ God. II. br. 10. listopad 1940, str. 576. i 577. Isticao autor izvornika.

O JEDNOM PRIMJERU JEZIČNE POLITIKE (u kontekstu opće i jezične kulture)

Dubravka Sesar

U slavenskom svijetu, posebno u višenacionalnim zajednicama koje kao da su do danas opterećene povijesnim, preporodnim „otkrićem” slavenske uzajamnosti i romantičarskim dokazivanjem autohtonosti stanovite kolarovske sveslavenske kulture, ili pak samosvojnosti pojedinih nacionalnih kultura, problem statusa jezika često se do danas rješava „u korist” općega zajedništva koje zbog jezika samog i ne može biti ugroženo. Pritom se više vodi računa o statusu službenoga jezika, nego o samoj jezičnoj kulturi. Da li je bliska genetska veza uopće argument za inzistiranje na u stvarnosti nepostojećem jezičnom standardu, na iskonstruiranoj normi koja poništava određene strukturne i kulturološke različitosti, da bi u ime političkog ili nekog općeg jedinstva (koje sama lingvistika uopće ne osporava) stvorila privid jedinstvenog sociolingvističkog fenomena kojemu je osnovna svrha da bude anacionalan ili nadnacionalan? Taj je problem u Sovjetskom Savezu npr. riješen u korist (?) službenoga – ruskog jezika. Naše najnovije diskusije o formulaciji člana o jeziku u Ustavu SR Hrvatske¹ pokazuju da još uvijek miješamo i zamjenjujemo

¹ Znanstveno vijeće Zavoda za jezik u Zagrebu, Zadržati dosadašnju formulaciju o jeziku, *Vjesnik Panorama subotom*, 10. listopada 1987, str. 8.